

Az országgyarapító Fülöp

Könyvek II. Fülöp Ágost uralkodásáról

John Baldwin:

*Philippe Auguste et son gouvernement.
Les fondations du pouvoir royal en France
au Moyen Âge.*

Paris, Fayard, 1991. 717 old.

Gérard Sivéry:

Philippe Auguste.

Paris, Plon, 1993. 429 old.

Sajátos utóélet jutott osztályrészül a modern historiográfiában a Capeting-monarchia megszilárdítójának, a középkori francia nagyhatalom megalapozójának, II. Fülöpnek, akit krónikása, Rigord tüntetett ki az *Augustus* jelzővel, így ismerve el királyának birtokgyarapító tevékenységét. A középkori francia krónikás 20. századi utódai némi zavarral viszonyulnak hazájuk egyik legjelentősebb uralkodójához. A fesztélyezettség oka nem abban keresendő, mintha a modern történetírás megkérdőjelezné a kollektív emlékezetben is mély nyomokat hagyott király nagyságát. A tartózkodó magatartás pszichikai gátakra vezethető vissza. Fülöp Ágost tudományos igényű, az eseménymenetet illetően a mai napig legrészletesebb életrajzát ugyanis egy német kutató, *Alexander Cartellieri* írta és jelentette meg 1899–1922 között (*Philipp II. August, König von Frankreich. I–IV. Leipzig 1899–1922.*). S bár – *Jacques le Goff* szavait kölcsönvéve – a monumentális vállalkozás „felhalmozta azt a háromszoros hátrányt, hogy németül íródott, hogy kevésbé összefoglaló jellegű, valamint, hogy tartalmában és szellemiségében is már megöregedett”, az tagadhatatlan, hogy több szempontból máig sem sikerült túlszárnyalni e monográfiát. A francia-német viszony első világháború körüli különösen feszült légkö-

rében napvilágot látott mű érezhető zavart okozott a francia történészek körében. Voltak, akik úgy reagáltak a „malőrre”, hogy szándékosan nem vettek tudomást az impozáns életrajzról, a francia középkortudomány ekkori nagy alakja, *Achille Luchaire* viszont több nagylélegzetű írásával próbálta kiköszörölni a csorbát (*La Société française au temps de Philippe Auguste. Paris 1909.*, valamint a Fülöp Ágosttal és korával foglalkozó rész az *Ernest Lavisse* által szerkesztett *Histoire de France illustrée depuis les origines jusqu'à la Révolution* III. kötetében.). E kétségkívül jelentős munkák azonban nem tették nélkülözhetővé *Cartellieri* művét, s nem tölthették be egy komplex jellegű Fülöp Ágost-életrajz szerepét sem. A későbbiek során fontos résztanulmányok születtek (ezek sorából most csak *Georges Duby: Le dimanche de Bouvines. Paris, 1973.* című könyvére utalunk), s nagyszabású konferenciát is rendeztek a korszakról, melynek anyaga vaskos kötetben látott napvilágot 1982-ben (*R.-H. Bautier (éd.): La France de Philippe-Auguste: Le temps des mutations. Paris, 1982.*), de a komplex biográfia, illetve korrajz nem született meg.

Részben e hiányt volt hivatva pótolni a baltimore-i Johns Hopkins egyetem professzorának, *John W. Baldwin*nak a könyve, amely először 1986-ban az Egyesült Államokban jelent meg angolul, majd 1991-ben a Fayard kiadó rangos életrajz-sorozatában franciául. Az új Fülöp Ágost-életrajz megjelenését az USA-ban és Franciaországban publikált tanulmányok, illetve jelentős forrásfeltáró tevékenység előzte meg (*John W. Baldwin* irányításával kezdődött el II. Fülöp regesztáinak a publikálása: *Les registres de Philippe Auguste. T. 1: texte. Publ. par John W. Baldwin. Paris, 1992.*). Ennek ellenére (vagy inkább éppen ezért) a könyvnek bevallottan nem az a célja, hogy a nagy király uralkodásá-

nak minden területét felölelő, kiegyensúlyozott szintézist nyújtson, hanem elsősorban a kormányzattörténetre kíván összpontosítani. *Baldwin* professzor szakított a hagyományosnak mondható megközelítési móddal (amely 1204-nél, Normandia visszahódításánál húzta meg a szakaszhatárt, mondván, hogy ettől kezdve érvényesült igazán az angol-normand hatás a francia királyi kormányzatpolitikájában), s négy, nagyjából tíz esztendősi periódusra osztotta fel Fülöp Ágost 43 éves uralkodását. A szerző felfogása szerint ugyanis minden ilyen periódusnak megvannak a saját jellegzetességei, a legfontosabb kormányzati jellegű változások pedig még Normandia és a többi, angol kézen levő tartomány megszerzése előtt bekövetkeztek. *John Baldwin* megállapítása szerint az első periódust (amely Fülöp atya életében történő megkoronázásától, 1179-től a harmadik kereszties hadjáratra való 1190. évi elindulásig tartott) még az jellemezte, hogy a fiatal uralkodó (akit ekkoriban a nagybátyjaival, majd pedig a II. Henrikkel folytatott harcok kötöttek le) az apjától, VII. Lajostól örökölt kormányzati rendszerre támaszkodott. A második – 1190-1204 közötti – szakaszra helyezi a szerző azokat a lényeges változásokat, amelyek a korábbi struktúrák felbontásával és a régi gárdát felváltó személyzet segítségével utat nyitottak egy új kormányzati politika számára. A Normandia meghódításával 1204-ben induló és az 1214. évi győztes bouvines-i csatával záruló évtized során a király a visszafoglalt területekre is kiterjeszti az új kormányzati struktúrát, s megszilárdítja azt. Végül a Bouvines-t követő évek már csak egy „nyugodt epilógust jelentenek, melynek során a királyi területek megismerik a nyugalmat és a virágzást” (15. o.).

Bár a tíz éves periódusokra való felosztás némileg mechanikusnak hat (s ez az érzés a figyelmes átanulmányozás után sem foszlik szét teljesen), az kétségtelen, hogy *John Baldwin* a kormányzattörténeti források alapos ismerőjének bizonyul, olyan kutatónak, aki az elbeszélő kútfők mellett alaposan kiaknázza az oklevelek és a gyér számban fennmaradt

pénzügyi számadások által nyújtott információkat is. Ennek megfelelően részletes és több vonásában újszerű képet kapunk a korszak kormányzattörténeti változásairól, a királyi hatalomgyakorlás átalakulásáról, egy középkori nagyhatalom születéséről. E nagyszabású tablón az eseménymenet bemutatása bevallottan csak kiegészítő szerepet kapott: „Hogy a kormányzatban a négy évtized alatt bekövetkezett változásokat összefüggésükben ábrázolhassam – írja a szerző –, mindegyik rész elé egy történeti fejezetet állítottam, amely álszemérem nélkül Cartellieri művére támaszkodik” (15. o.). Így tehát *John Baldwin* könyve nem tekinthető a szó klasszikus értelmében vett életrajznak, hanem inkább a királyi hatalom egy aspektusát előtérbe helyező és azt imponáló biztonsággal elemző korrajznak fogható fel.

Más megközelítés jellemzi *Gérard Sivéry*nek, a lille-i Charles-de-Gaulle egyetem professzorának a munkáját. A szerző – bár publikált Fülöp Ágosthoz kapcsolódó tanulmányt – nem tartozik a korszak első számú specialistái közé. Kutatásainak alapvető iránya inkább a 13-15. század gazdaság- és társadalomtörténetére irányult. Ugyanakkor színvonalas (akadémiai és egyéb jutalmakkal díjazott) életrajzokat is írt Szent Lajosról (*Saint Louis et son siècle. Paris, 1983.*), Provence-i Margitról (*Marguerite de Provence. Paris, 1987.*) és Kasztíliai Blankáról (*Blanche de Castille. Paris, 1990.*). Ezek a könyvek az igényes, magas színvonalú, egyszersmind olvasmányos népszerű történeti művek közé tartoznak. Ebbe a kategóriába sorolható a Fülöp Ágostról szóló munka is, amely messze kiemelkedik az utóbbi évtizedekben megjelent, hasonló jellegű írások közül. *Gérard Sivéry* imponáló forrás- és szakirodalmi ismeretekkel rendelkezik. Ezt bizonyítják a jegyzetek, illetve a forráslista és a bibliográfia. Ez utóbbiak kiállják az összehasonlítást az elmélyült szakmunkák hasonló apparátusával. A szerző részletesen ismerteti a leggyakrabban idézett francia krónikák mellett a regionális, valamint

a német birodalmi és az angol elbeszélő forrásokat is, szakirodalmi tájékoztatója pedig több olyan tételt is tartalmaz, melyeket más művek bibliográfiájában hiába keresnénk.

Sivéry – a műfaji sajátosságoknak megfelelően – a komplex jellegű megközelítést választotta. Az események bemutatása során súlyt fektetett a külkapcsolatok ábrázolására, a politikai történések körülményeinek, hátterének a megvilágítására (így például a harmadik kereszties hadjárat előzményeiről szóló érdekes összefoglalás. 99-105. o.), de megfelelő terjedelmet szentel a művelődés- és társadalomtörténeti fejlemények ábrázolásának, valamint a kormányzattörténet kérdéseinek is. *John Baldwin* alapvetően kormányzat-, illetve intézménytörténeti beállítottságától eltérően *Sivéry* a szó igazi értelmében vett életrajzot kívánt írni, így arra törekedett, hogy – amennyire ezt a források egyáltalán lehetővé teszik – bemutassa a király egyéni vonásait, jellemfejlődését, megpróbálja bemutatni az egyes cselekedetek pszichikai mozgatórugóit. Így például a trónörökös 1179. évi nevezetes eltűnését a compiegne-i erdőben – ami csak néhány nappal előzte meg a társuralkodóvá való koronázás kitűzött időpontját, s érthető módon nagy riadalmat keltett az idős VII. Lajosban és környezetében –, *Sivéry* a krónikás Breton Vilmos megjegyzéseiből kiindulva nem a véletlen művének tekinti, hanem lélektani okokkal magyarázza. Felfogása szerint a fiatal (ekkor még csak tizennégy esztendő), elkényeztetett gyermek a koronázást megelőzően döbrent rá a reá váró feladat súlyos voltára. „A felelősségnek tudatára való ráébredés válsággal jár együtt, szakadással lényének legbelsejében a között aki volt, s akivé lennie kell. E kemény próba, amely az erdőbe való menekülés elhibázott

tettével veszi kezdetét, több héten keresztül tart” (23. o.). Vagyis a trónörökös a ráháruló feladat elől menekült az erdőbe, s a betegség, amely megkerülése után hosszabb időre ágyhoz kötötte, nem annyira fizikai, mint inkább lelki eredetű volt. A testi-lelki megpróbáltatások során viszont az ifjú Fülöp mintegy felnőtt feladatához, s tudatosan vállalta azt, ami elől nem sokkal korábban még megpróbált elmenekülni. Az ilyen jellegű lélektani megközelítés (melynek helytálló voltát természetesen több esetben is vitatni lehet) adja *Sivéry* könyvének a legnagyobb újdonságát. Más területeken – a fentebb elmondottakból kifolyólag – a nívós összefoglalás szintjén marad a könyv és a szerző.

Az ismertetést talán annyiban lehetne összegezni, hogy az eltérő célkitűzésekkel íródott könyvek a velük szemben támasztható (különböző szintű) követelményeknek megfelelően, s más-más szemszögből és mélységben ugyan, de mindkettő figyelemre méltó hozzájárulást jelent Fülöp Agost uralkodásának a megismeréséhez. Sajnálatos ugyanakkor – bár ezt nem lehet a szerzők hibájául felróni –, hogy elolvasásuk után sem múlik el az a bántó hiányérzet, amelynek már többször hangot adtunk: nem rendelkezünk olyan, elmélyült kutatásokon alapuló, a modern történetírás jelenlegi állapotát tükröző, önálló eredményeket felvonultató, a királyt és korát komplex módon bemutató monográfiával, amelyet az unokáról, Szent Lajosról a közelmúltban *Jacques le Goff* jelentetett meg (*Saint Louis. Paris, 1996.*). Csak bízni lehet benne, hogy a nagypapa is megtalálja méltó, modern krónikását.

Kordé Zoltán